

نهضت تعاونی ایران و آسیب‌پذیری‌هایش...

دکتر اکبر کرباسیان

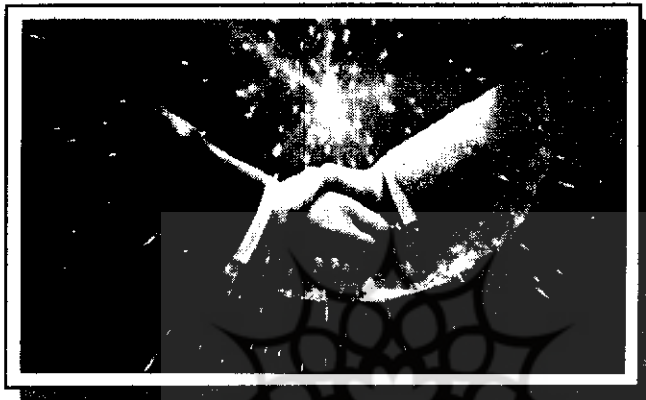
در نظریه‌پردازی‌های اقتصادی، سازمان‌های تعاونی، که نمونه‌هایی از آنها در دهه سال‌های ۱۳۳۰ توسط کارشناسان اصل چهار در ایران معرفی و راه‌اندازی شد، نهادهایی هستند که به جای تأکیدگذاری بر عامل سرمایه (که در نظام بازار آزاد حاکم است) نتیجه فعالیت را عمدتاً به عاملان تولید، توزیع و تجارت برگشت می‌دهند. در واقع، نهضت تعاونی یکی از نقاط ضعف اصلی «نظام بازار» را، که توزیع نابرابر درآمدها و مالاً ثروت در جامعه است، تصحیح و تعدیل می‌کند. به علاوه، تعاونی‌ها برپایه حرکت‌های آرام مردمی و تشکل‌های داوطلبانه و جوشیده از بطن جامعه، تشکیل می‌شوند و با حکومت‌های مدنی مردم سالار، که دموکراسی نامیده می‌شوند، هماهنگی دارند. در ایران فعالیت مثبت تعاونی‌ها در گذشته مورد توجه و تشویق حکومت‌ها بوده، اما به دلیل خصلت‌های دیوان سالارانه حکومت در ایران، در بسیاری از موارد نیز دولت‌ها بیش از حد متعارف در امور این سازمان‌ها دخالت کرده‌اند و استقلال و کارایی آنها را تحت‌الشعاع قرار داده‌اند.

قبل از پیروزی انقلاب اسلامی، نهضت تعاونی در ایران کلاً دولتی، فرمایشی، وابسته و عمدتاً روستایی بود و تعداد تعاونی‌های کشور به حدود ۶۰۰۰ واحد می‌رسید. پس از انقلاب، بسیاری از این تعاونی‌ها خودبه‌خود منحل و تعاونی‌های جدید به جای آنها ایجاد شدند. ولی

توجه جدی دولت به گسترش تعاون در کشور مجدداً از زمانی آغاز شد که به موجب اصل‌های ۴۳ و ۴۴ قانون اساسی، بخشی از اقتصاد، که به تعبیر

وزارت جدید تعاون قرار گرفت. با اقداماتی که در سال‌های اخیر انجام شد، نهضت تعاونی ایران، با همه کاستی‌هایی که دارد، بیش از هر زمان دیگر

روبه گسترش نهاده است. به نحوی که تنها در سال ۱۳۷۷، ۳۴۰۰ تعاونی جدید در کشور به ثبت رسید. لایحه ایجاد بانک تعاون از طرف وزارت تعاون تهیه شده و مجلس شورای اسلامی در کش و قوس تعیین تکلیف آن است.

بالغ بر یک میلیارد نفر از جمعیت شش میلیاردی کشورهای جهان عضو انواع تعاونی‌ها هستند و از فعالیت‌های اقتصادی آنها بهره‌مند می‌شوند. خانواده تعاون ایران نیز، که شامل یک وزارتخانه، یک **اتاق تعاون مرکزی**، ۲۵ اداره کل، صدها اتحادیه و حدود ۵۰/۰۰۰ شرکت تعاونی است، بالغ بر ۱۵ میلیون نفر عضو دارد و از پویایی چشمگیری برخوردار است. رشته فعالیت تعاونی‌های ایران، به ترتیب تعداد اعضا شامل تعاونی‌های مصرف، مسکن، کشاورزی، صنعتی، تولیدی، عمرانی، معدنی، حمل و نقل و خدمات می‌شود. در بخش بانکی و اعتباری نیز صندوق‌های تعاون اسلامی ساختاری نیمه تعاونی و نیمه

بعضی‌ها هم تراز و برابر بخش خصوصی و بخش دولتی است، تحت نظام تعاونی قرار گرفت. سپس با دوازده سال تأخیر، در شهریور ماه ۱۳۷۰ بالاخره **قانون بخش تعاونی** که چارچوبه قانونی شرکت‌های تعاونی تولیدی و مصرفی و ایجاد وزارت تعاون را معین می‌کرد، به تصویب رسید. سال بعد تشکیلات وزارت تعاون، برحسب تبصره یک ماده ۶۵ قانون، از تجدید سازمان، دارایی‌ها، اموال، بودجه و پرسنل مؤسسات دولتی، که تا آن زمان هریک به نحوی در امر تعاون مشارکت داشتند، ایجاد شد. **صندوق تعاون** نیز که در سال ۱۳۶۸ تأسیس شده بود، از وزارت کار و امور اجتماعی منتزع شد و در سال ۱۳۷۷ در اختیار

INTERNATIONAL COURIER SERVICE

شرکت حمل و نقل بین المللی آرامکس

با پانزده سال سابقه در جهان
حمل و نقل بین المللی هوایی در جهان

آرامکس

ARAMEX

It's A Small World

آدرس: خیابان فلسطین، پایین تر از میدان فلسطین، شماره ۱۵۱

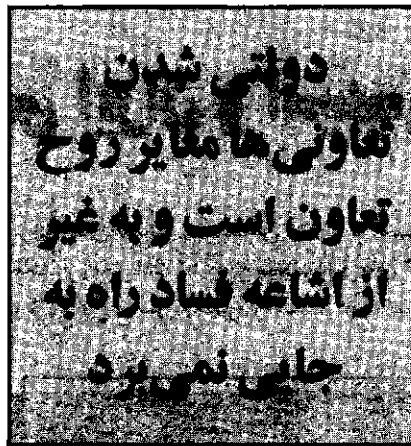
تلفن: ۶۴۰۳۹۴۰، ۱۴-۶۴۹۳۹۱۳ فاکس: ۶۴۰۳۳۹۶ صندوق پستی: ۱۱۹۱-۱۴۱۵۵ تهران - ایران

151, Felestin Ave., P.O.Box: 14155 - 1191 Tehran - IRAN, Tel: 6493913-14, 6403940 Fax: 6404396 E.MAIL: ARAMEX @ W W W.DCI. CO.IR

بانکی دارند و به فعالیتی شبه تعاونی می‌پردازند. فعالیت تعاونی‌های ایران اغلب چند منظوره و متنوع است. این تعاونی‌ها از جهات مختلفی به نفع اعضاء خود و اقتصاد کشور، به ویژه توزیع مساوی‌تر درآمدها عمل می‌کنند. در تأمین منابع مالی کشاورزان تولیدکننده برنج، چای، پسته، پنبه و دیگر فعالیت‌های تولیدی در حوزه کشاورزی، همواره مشکلات و خلاءهای فراوانی وجود دارد که تعاونی‌ها، بسیاری از آنها را رفع می‌کنند. در اغلب موارد، زمان برداشت محصول با زمان فروش و مصرف این کالاها هماهنگ نیست. در فقدان شرکت‌های تعاونی، چون انجام عقود اسلامی مزارعه و مساقات کمتر مورد توجه بانک‌های کشور قرار دارد، دلالتان صاحب سرمایه واسطه قرار می‌گیرند و در طول سال با شرایط بسیار غیرعادلانه‌ای و با سلف‌خری، نیازهای مالی کشاورزان را برطرف می‌کنند. پس از برداشت محصول نیز همین واسطه‌ها به خریداران محصول مبدل می‌شوند و به جبران وام‌های اعطایی یا خریدهای سلف، محصول را در فصل، که به لحاظ عرضه زیاد قیمت آن تنزل کرده است، زیر قیمت از کشاورز خریداری می‌کنند. واسطه‌ها سپس محصول را انبار می‌کنند و با ایجاد هماهنگی دلخواه بین زمان تولید و مصرف، سودهای نجومی و سرشاری به جیب می‌زنند.

با تشکیل تعاونی‌های تولیدی، که برای خرید محصولات کشاورزان تشکیل می‌شوند، شرکت‌های تعاونی اکنون خود نقش واسطه و سلف‌خر را ایفا می‌کنند. شرکت‌های تعاونی محصول را به قیمت مناسب و مرضی‌الطرفینی از کشاورزان می‌خرند و آن را به تدریج به بازار عرضه می‌کنند. در پایان سال نیز سود خالص حاصل از عملیات خود را به اعضاء برگشت می‌دهند و برحسب فرمول‌های خاص و از قبل تعیین شده، آن را بین اعضاء تقسیم می‌کنند. شرکت‌های تعاونی با فعالیت‌های خود نه تنها دست واسطه‌ها را کوتاه می‌کنند، بلکه بین تولید و فروش به نفع اعضاء خود اقتصاد کشور ارتباط برقرار می‌سازند و سود بیشتری نصیب تولیدگان جزء می‌کنند.

در اکثر قریب به اتفاق کشورهای جهان نهضت تعاونی و شرکت‌های تعاونی مصرف و تولید، سازمان‌های خودجوشی هستند که از بطن جامعه سر بر می‌آورند. منشاء این سازمان‌ها در حرکت‌های جمعی، داوطلبانه و اختیاری قرار دارد

که برای دستیابی به حداکثر سود، ولی توزیع مساوی‌تر آن (غیرسرمایه‌داری) بین اعضاء، سازمان می‌یابند. در تاریخ اقتصادی اروپا اولین شرکت‌های تعاونی مصرف، با هدفی محدود، اما بسیار انسان دوستانه برای تأمین غذای سالم به قیمت‌های رقابتی برای اعضاء، تأسیس شد.^(۱) این حرکت در اوج فراگیری مکتب لیبرالیسم اقتصادی، توسط طرفداران مکتب جمع‌گرا، که ابتدا سوسیالیست و بعدها چپ‌گرا نامیده شدند، آغاز شد. در آن زمان شرکت‌های تعاونی به عنوان آلترناتیوی جدی و عملی، که ضمن تأمین رفاه مادی بیشتر برای اعضاء از تمرکز سرمایه در دست سرمایه‌داران نیز جلوگیری می‌کرد، در برابر شرکت‌های سهامی قد علم کردند. در این سازمان‌ها مسئولیت قانونی، مشترک و مشاع اعضاء در مدیریت و کنترل شرکت تعاونی درجه بالاتری از تعهدات اخلاقی و درستکاری را از اعضاء می‌طلبید. پس در حالی که تعاونی‌ها به وسیله اعضاء متعهد اداره می‌شدند، هماهنگ با نیاز سایر تولیدکنندگان در نظام بازار آزاد، مانع مداخله دولت‌ها در امور خود می‌شدند. تجربه تاریخی کم‌کم نشان داد که نهضت تعاونی نمی‌تواند به عنوان یک نظام اقتصادی مسلط و مستقل جان‌نشین نظام بازار آزاد و یا نظام برنامه‌ریزی متمرکز شود. عملکرد شرکت‌های تعاونی هنگامی مطلوب و بازدهی آنها هنگامی رضایت‌بخش است که آنها در جوار جریان اصلی نظام‌های اقتصادی مسلط، به فعالیت‌های خود ادامه دهند. دستیابی به موفقیت نیز الزاماً به ایجاد وزارتخانه و تعیین بخشی از اقتصاد به عنوان بخش تعاون وابسته نیست؛ همان‌گونه که بخش خصوصی در بسیاری

از کشورهای جهان نیازی به وجود وزارتخانه‌ای خاص خود ندارد. به عنوان مطلوب‌ترین حالت، شایسته است که دولت‌ها سیاست‌گذاری کنند و محیط اجتماعی را به گونه‌ای مساعد سازند که تفکر خودیاری در مردم تقویت شود. در این حالت ایجاد شرکت‌های تعاونی به فعالیتی خودجوش، داوطلبانه و مردمی، که با فلسفه و اصول مردم‌سالاری در جامعه مدنی سازگاری و هماهنگی طبیعی دارد، مبدل می‌شود.

حاتم بخشی از جیب سپرده‌گذار!

در ایران سازمان‌های تعاونی کشور، علیرغم خدمات شایسته‌ای که انجام می‌دهند، متأسفانه اغلب برای دولت حکم آپاندیس را دارند. تعاونی‌های ایران چسبیده به بودجه دولتند و از آن ارتزاق می‌کنند. علیرغم توصیه‌های کلی اتحادیه بین‌المللی تعاون (Intl. Cooperative Alliance: ICA) به اعضاء، سهم تصدی‌گری دولت، یعنی وزارت تعاون ایران، در امور تعاونی‌های کشور، بسیار بالاست. سازمان مرکزی تعاون روستایی، که گندم روستاییان ایران را به قیمت‌های شورای اقتصاد خریداری می‌کند، یک سازمان دولتی است. که نام تعاون را یدک می‌کشد عملاً یک شرکت دولتی است و وزیر تعاون رییس هیأت مدیره آن است. فعالیت اصلی این صندوق جمع‌آوری آن گروه از منابع مالی است که از طریق تبصره‌های بودجه کل کشور، سالانه دولت پرداخت آن را به منظور تقویت تعاونی‌ها به نظام بانکی «تکلیف» می‌کند. رقم این منابع تکلیفی در سال ۱۳۷۸ برابر ۲۵ درصد کل اعتبارات بانک‌های کشور بود. نرخ تسهیلاتی که دولت در اختیار صندوق قرار می‌دهد معمولاً زیر نرخ تورم قرار دارد و یارانه‌ای است. بدین ترتیب دولت بخشی از کسر بودجه خود را از این طریق پوشش می‌دهد و عملاً حقوق سپرده‌گذاران در سیستم بانکی کشور را به صندوق تعاون، تعاونی‌ها و دیگر گیرندگان وام و تسهیلات انتقال می‌دهد. حتی در لایحه پیشنهادی به مجلس، تسهیلات بانک تعاون، بر اصول یک شرکت تعاونی اعتباری اولیه منطبق نیست. پس از بررسی و تغییرات، مجلس ممکن است یکی از دو حرکت زیر را انجام دهد. ۱- مالکیت و مدیریت یکی از بانک‌های موجود را از انحصار دولت خارج کند و به وزارت تعاون انتقال دهد. یا

این که ۲. بانک جدیدی به نام بانک تعاون، با ۴۹ درصد سهام داران خصوصی - دولتی و ۵۱ درصد مالکیت شرکت های تعاونی، تعاونی های کارکنان بانک و غیره، ایجاد کند. در هر دو صورت تا ۹۰ درصد منابع مالی بانک تعاون از محل سپرده های مردم، که اکثر آنها هیچ گونه عضویتی در این تعاونی ندارند، تأمین خواهد شد. پس از ایجاد بانک تعاون نیز ممکن است هر بازرگان و یا سازمان غیر تعاونی، که حاضر باشد بالاترین نرخ سود بانکی را بپردازد، گیرنده تسهیلات از بانک تعاون باشد. اگر چنین شود این طرز برخورد با نهضت تعاونی، ادامه راه فرمایشی بودن و دولتی اداره کردن تعاونی های کشور قبل از انقلاب خواهد بود. دولتی شدن تعاونی ها مغایر با اصول اولیه تعاون و روح تعاونی است و به غیر از اشاعه فساد راه به جایی نمی برد. بی جهت نیست که اتحادیه بین المللی تعاون (ICA) از پذیرش کلیه تعاونی های دولتی به عضویت خود جداً خودداری می کند.

بسیاری از کشورهای جهان، اعم از توسعه یافته یا در حال توسعه، فاقد وزارتخانه ای مستقل برای بخش تعاون خود هستند. ولی چند کشور جزو استثنائات قرار دارند. در بنگلادش مؤسسات توسط «وزارت دولت ها و تعاونی های محلی» نظارت می شوند که دارای مسئولیتی چندگانه و مشترک است. در سریلانکا «وزارت تعاون، خواروبار و برنامه کاهش فقر» تحت یک وزارتخانه عمل می کند. در هندوستان وزارت «تعاون و تأمین خواروبار» وجود دارد. سابقه نهضت تعاونی در این کشورها به قبل از دوران استقلال شبه قاره هند (شامل هند، پاکستان و بنگلادش) در سال ۱۹۴۹ برمی گردد. در این کشورهای نسبتاً فقیر، نهضت تعاونی جنبشی است خودجوش که از سطح روستاها و شهرهای کوچک توسط مردم فاقد سرمایه ایجاد، آغاز، هدایت و رهبری شده است. دولت ها مسئولیت توسعه و اشاعه فرهنگ تعاونی را بین مردم بر عهده دارند. در بنگلادش سالهاست که در سطح دانشگاه مؤسسه ای دولتی به نام آکادمی توسعه روستایی بنگلادش یا Bangladesh Academy (Rural Dev.) مردم را آموزش می دهد و برای آنها اطلاع رسانی می کند. این آکادمی اصول تعاون، همکاری های اجتماعی و طرز ایجاد، مدیریت و نهادینه کردن تعاون را در جامعه به جوانان آموزش می دهد. تجربه های مثبت نهضت

تعاونی، که در اثر فعالیت افراد خصوصی غیردولتی، مانند اختر حمیدخان در بخش تعاون پاکستان و بنگلادش بدست آمده، خصوصاً در استان Comilla قابل ملاحظه است. عملکرد تعاونی هایی که وی تأسیس کرده، چنان موفقیت آمیز بوده است که سازمان های بین المللی، مانند بانک جهانی، آن را الگو قرار داده و انتخاب روش های آن را، که به تجربه کامیلا (Comilla Experience) شهرت یافته است، به سایر مردم جهان توصیه می کنند. در تجربه کامیلا برای دولت و دخالت های دولتی جایی وجود ندارد. حتی بانک گرامین (Gramin Bank) دکتر یونس، که اکنون به عنوان الگویی از بانک اسلامی موفق در جهان مطرح است و وام های اندک و کوتاه مدت در سطح گسترده ای در اختیار زنان روستایی بنگلادش و پاکستان قرار می دهد، برپایه اصول گرفته شده از نهضت جهانی تعاون و همکاری های اجتماعی تأسیس شده است. الگو قرار دادن این بانک، اگرچه با انحصار بانکی دولت

در ایران در تعارض خواهد بود، ولی می تواند بخشی از نیازهای مالی روستاییان کشور را برطرف سازد.

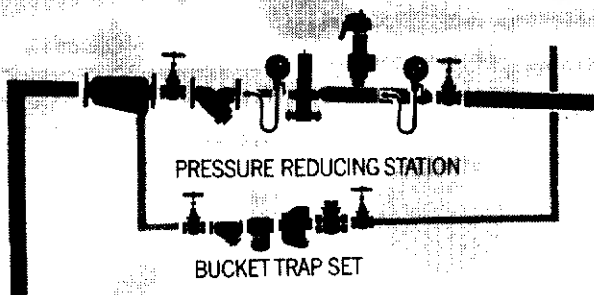
در هر صورت، حمایت، هدایت و نظارت دولت از نهضت تعاونی کشور نباید به دخالت مستقیم دولت در امور تعاونی ها و کنترل مدیریت آنها مبدل شود. تعاونی ها برحسب تعریف، باید خودگردان و خوداتکا باشند. باید بتوانند استقلال عمل و آزادی تصمیم گیری خود را حفظ کنند. این استقلال باید مورد پذیرش مقامات دولتی قرار گیرد. وظیفه دولت آن است که تعاونی کشور را: ۱- رسمی کند، فعالیت ها را قانونی بشناسد و آنها را ثبت نماید. ۲- تعاونی ها را

همسنگ سایر سازمان ها و بنگاه های اقتصادی قانونی و فعال در کشور قرار دهد. ۳- هرگونه موانع دولتی در برابر اصل عضویت آزاد و داوطلبانه در تعاونی را برطرف سازد. ۴- استقلال تصمیم گیری و استقلال عمل مدیریت تعاونی ها را به رسمیت بشناسد و آن را تقویت کند و بالاخره ه- کلیات مقررات مربوطه به اصول حسابداری، نگهداری ذخایر، ضرایب مالیاتی، توزیع سود و حسابرسی داخلی آنها را به گونه ای که عملیات مدیران شفاف تر و به سهولت قابل استنباط باشد، تعیین کند. در ۶۴ ماده اول قانون بخش تعاونی که در مهرماه ۱۳۷۷ اصلاح شد، مقررات رسمی حاکم بر تعاونی های تولیدی و مصرفی کشور به تصویب رسیده است. این قانون خوبی است که در جوار نظام اقتصادی مسلط باید خوب اجرا شود.

۱- اولین تعاونی از این نوع، در سال ۱۸۴۴ در انگلستان و در شهر Rochdale تشکیل شد.

فروشگاه آندرانیک

وارد کننده و تولید کننده
انواع شیرآلات بخار - فشار شکن - تنگه بخار
شیرهای ترموستاتیک و پنوماتیک
اطمینان شیرهای خودکار دیسکی استنلس
شیرهای موتوری و برقی - ترمومتر و مانومتر

نشانی: خیابان خیام، کوچه قورخانه
پاساژ صرافیان
تلفن: ۳۹۱۴۱۹۸ - فکس: ۳۹۱۹۵۰۵